

Kapitel 4. Etik, projektets kunskapsområde

Den nya kursplanen i religionskunskap lyfter på flera sätt fram etik inom ramen för ämnet religionskunskap. I kursplanens syfte heter det att "Undervisningen ska stimulera eleverna att reflektera över olika livsfrågor, sin identitet och sitt etiska förhållningssätt", och att förutsättningar därigenom ska skapas "för eleverna att utveckla en personlig livshållning och förståelse för sitt eget och andra människors sätt att tänka och leva".

Kursplanens syftestext avslutas med angivande av några förmågor vilka undervisningen i ämnet ska ge eleverna förutsättningar att utveckla. Bland dessa nämns att kunna "resonera och argumentera kring moraliska frågeställningar och värderingar utifrån etiska begrepp och modeller".

Begreppet etik har en historisk förankring i ämnet religionskunskap, och det är därför betydelsefullt att uppmärksamma huruvida innebörd och tolkning i den nuvarande kursplanen är densamma som tidigare. För att kunna resonera kring denna fråga behöver en formell och en innehållslig tolkning genomföras där både innebörd i och användning av begreppen diskuteras.

I det följande behandlas etikbegreppet med hänsyn till innebörd och användning.

Begreppet etik: innebörd

Etik, av grekiskans *ethos* som betyder "sed", har en lång historia både på och utanför filosofins domäner. Idag är det ett begrepp som används flitigt i många olika samhälleliga sammanhang. Ordet "etik" sammanlänkas på en rad sätt: yrkesetik, affäretik, vårdetik och så vidare.

I filosofin har man ofta skilt mellan *etik* och *moral*, där etiken åsyftar en teoretisk reflektion över och analys av människors handlingar och förhållningssätt medan dessa handlingar och förhållningssätt kan sammanfattas under beteckningen "moral". Den här distinktionen mellan teori och praktik är inte oomtvistad, men den kan vara värd att fästa uppmärksamhet på i det här sammanhanget. I kursplanen i religionskunskap är det begreppet etik snarare än moral som står i fokus. Det betyder inte att "den moraliska praktiken" här skulle vara ointressant: tvärtom! En av de förmågor ämnets undervisning ska ge förutsättningar att utveckla är den "att resonera och argumentera kring moraliska frågeställningar och värderingar utifrån etiska begrepp och modeller". Undervisningen ska som ett av flera fokus ha sådana faktiska moraliska frågeställningar och värderingar som är närvarande i människors liv och samliv, men uppgiften är här inte att stanna vid det utan att resonera och argumentera "utifrån etiska begrepp och modeller".

Det kan vara värt att uppmärksamma att etiska frågor och livsfrågor står i nära relation till varandra. Alla livsfrågor är inte etiska frågor och alla etiska frågor är inte livsfrågor. Samtidigt har de flesta livsfrågor etiska dimensioner och aspekter, precis som de flesta etiska frågor har dimensioner och aspekter av livsfrågekarakter. Därför står de i nära förbindelse med varandra.

Precis som när det gäller livsfrågor bör det påpekas att etiska frågor inte har en bindande relation till religioner och religiösa traditioner. Naturligtvis behandlar de flesta religioner och religiösa traditioner etiska frågor - ja, inte sällan är de centrala i religiösa kontexter. Men etiken har inte någon nödvändig relation till reli-

giösa förutsättningar eller premisser. Etiska frågor kan alltså, men måste inte, relateras till religioner och religiösa traditioner. Däremot utgör de ofta, implicit eller explicit, en del av, en referens för eller en anknytning till en livsåskådning.

Som nämndes i anslutning till framställningen om livsfrågor har flera undersökningar visat att ungdomar har ett starkt intresse för bland annat etiska frågor, samtidigt som de inte finner att detta intresse tas tillvara inom ramen för skolans undervisning i religionskunskap. Därmed aktualiseras på nytt frågan hur den nya kursplanen kan relateras till dessa tidigare undersökningar. Precis som när det handlade om livsfrågor kan man fråga på vilket sätt etiska frågor beaktas med hänsyn till elevers intresse och nyfikenhet.

Begreppet etik: användning

Det Centrala innehållet för årskurs 1 - 3 innehåller inte begreppet etik. Däremot ges flera exempel på frågor att uppmärksamma och studera, vilka kan sägas ge uttryck för etiska överväganden.

"Normer och regler i elevens livsmiljö, till exempel i skolan och i sportsammanhang" är ett exempel. "Grundläggande mänskliga rättigheter såsom alla människors lika värde samt barnens rättigheter i enlighet med konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen)" är ett annat. I båda exemplen anges allmänt, och samtidigt konkret, vad för frågor och områden som ska tas upp och som därigenom kan uppfattas utgöra en utgångspunkt för de etiska moment som återfinns i det Centrala innehållet för årskurs 4 - 6 respektive 7 - 9.

Här bör det också understrykas att relationen mellan etiska frågor och livsfrågor redan i det Centrala innehållet för årskurs 1 - 3 görs tydlig. Den punkt som nämndes i den tidigare redogörelsen för livsfrågor - "Livsfrågor med betydelse för eleven, till exempel gott och ont, rätt och orätt, kamratskap, könsroller, jämställdhet och relationer" - kan också nämnas i presentationen av etiska frågor. Här är relationen mellan etiska frågor och livsfrågor uppenbar.

Dessutom grundläggs redan här ett vidare perspektiv på begreppet etik. Det är inte enbart fråga om en normativ etik som ska ställas i fokus, där rätt och orätt med hjälp av en eller annan modell eller metod är tänkt att motiveras. Etik har också med gott och ont att göra.

Den här kopplingen blir än tydligare under rubriken *Etik* i Central innehåll för årskurs 4 - 6. Där nämns följande tre punkter:

* Några etiska begrepp, till exempel rätt och orätt, jämlikhet och solidaritet.

* Vardagliga moraliska frågor som rör flickors och pojkars identitet och roller, jämställdhet, sexualitet, sexuell läggning samt utanförskap och kränkning.

* Frågor om vad ett bra liv kan vara och vad det kan innebära att göra gott.

Ett fokus i det här Centrala innehållet är "vardagliga moraliska frågor" som rör de livsområden som nämns i den andra punkten. För att en analys ska kunna genomföras är det viktigt att ha kunskap om relevanta etiska begrepp. Några exempel på sådana begrepp nämns i den första punkten.

Men sammanhanget under den aktuella rubriken är vidare än så. De moraliska frågor och de etiska begrepp som beaktas studeras också mot bakgrund av exi-

stentiella grundfrågor som rör vad ett gott liv kan vara och vad det kan innebära att göra gott. I den tredje punkten föreskrivs inte något bestämt svar på dessa grundfrågor. Den reflektionen och den diskussionen ska äga rum och genomföras i den undervisning som bedrivs, och där ges utrymme för att fundera över hur de existentiella grundfrågorna kan och bör besvaras.

Här kan en progression identifieras i relation till vad som sägs under rubriken *Etik* i det Centrala innehållet för årskurs 7 - 9:

- * Vardagliga moraliska dilemman. Analys och argumentation utifrån etiska modeller, till exempel konsekvens- och pliktetik.
- * Föreställningar om det goda livet och den goda människan kopplat till olika etiska resonemang, till exempel dygdetik.
- * Etiska frågor samt människosynen i några religioner och andra livsåskådningar.
- * Etiska begrepp som kan kopplas till frågor om hållbar utveckling, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar, till exempel frihet och ansvar.

Den andra punkten anger tydligt att etiska resonemang ska knytas till föreställningar om det goda livet och den goda människan. Föreställningar om rätt och föreställningar om gott relateras till varandra. Här är det fråga om en progression som båda vidgar och fördjupar.

I den första punkten betonas etisk analys och argumentation i relation till vardagliga moraliska dilemman, vilket också kan sägas utgöra en breddning och samtidigt en fördjupning av det Centrala innehållet i årskurs 4 - 6. Ytterligare en annan progression rör den fjärde punktens etiska begrepp vilka vidgar det etiskt analytiska perspektivet.

Den tredje punkten anger att några religioners och andra livsåskådningars etiska frågor och människosyn studeras. Denna punkt kan ses som en parallell till angivandet av studieobjekt för livsfrågor i årskurs 4 - 6 respektive 7 - 9.

Etik i kursplanen

När det gäller etiska frågor anges ett av studieobjekten, i det Centrala innehållet för årskurs 7 - 9, vara "några religioner och andra livsåskådningar", och detta gäller också för "människosyner".

Annars betonas studieobjekten vara "vardagliga moraliska frågor" (årskurs 4 - 6) och "vardagliga moraliska dilemman" (årskurs 7 - 9). Här framhålls den etiska analysen med hjälp av begrepp och modeller. Samtidigt anges ett mer allmänt existentiellt sammanhang för den etiska analysens teori och praktik: frågor rörande vad ett gott liv kan vara och vad det kan innebära att göra gott. Frågor om rätt och orätt relateras till frågor om gott och ont. En etisk analys av vardagliga frågor och dilemman begränsas inte till en uppgift att med hjälp av givna begrepp och modeller dra slutsatser om rätt och orätt. En sådan analys genomförs med hänsyn till en vidare och djupare existentiell dimension. Den handlar om "det goda livet och den goda människan", för att citera det Centrala innehållet för årskurs 7 - 9.

En utmaning för undervisningen om etik kan vara att förena intentionen att uppmärksamma för eleven betydelsefulla frågor med ett studium av vissa angivna studieobjekt. Här finns utrymme för lärare och elever att samtala och diskutera kring undervisningens innehåll, form och planering.